

Centrum för

vuxenutbildning

Dyslexi och språkstörning

Linköping

Dyslexi och språkstörning

1.

Inledning

2.

Vad dyslexi och
språkstörning är

3.

Hur diagnoserna yttrar
sig i undervisningen

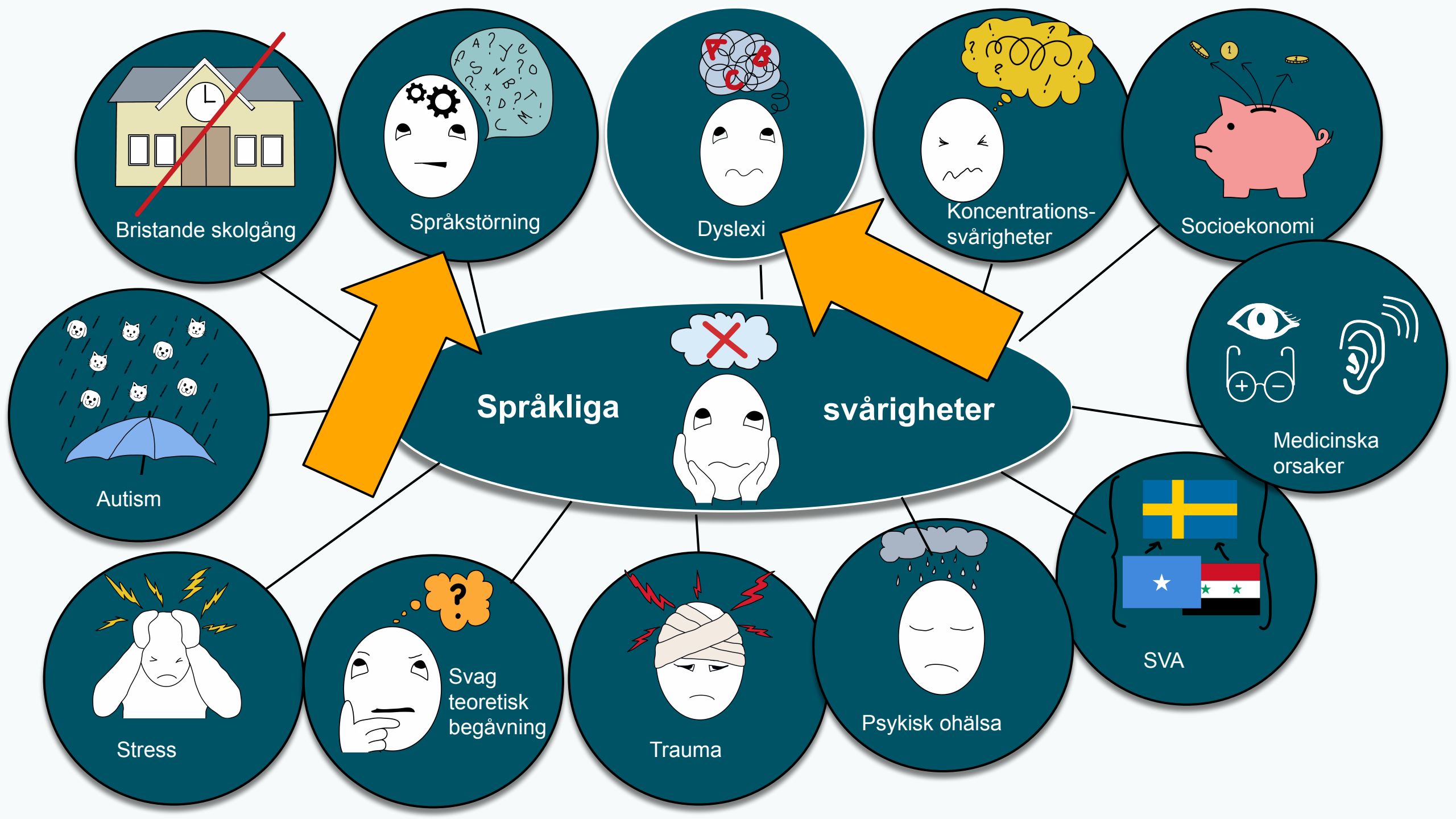
4.

Hur vi bemöter
eleverna och hur kan vi
underlätta

Del 1

Inledning och bakgrund

Hur många personer rör det sig om?

Dyslexi: 5 - 8 %

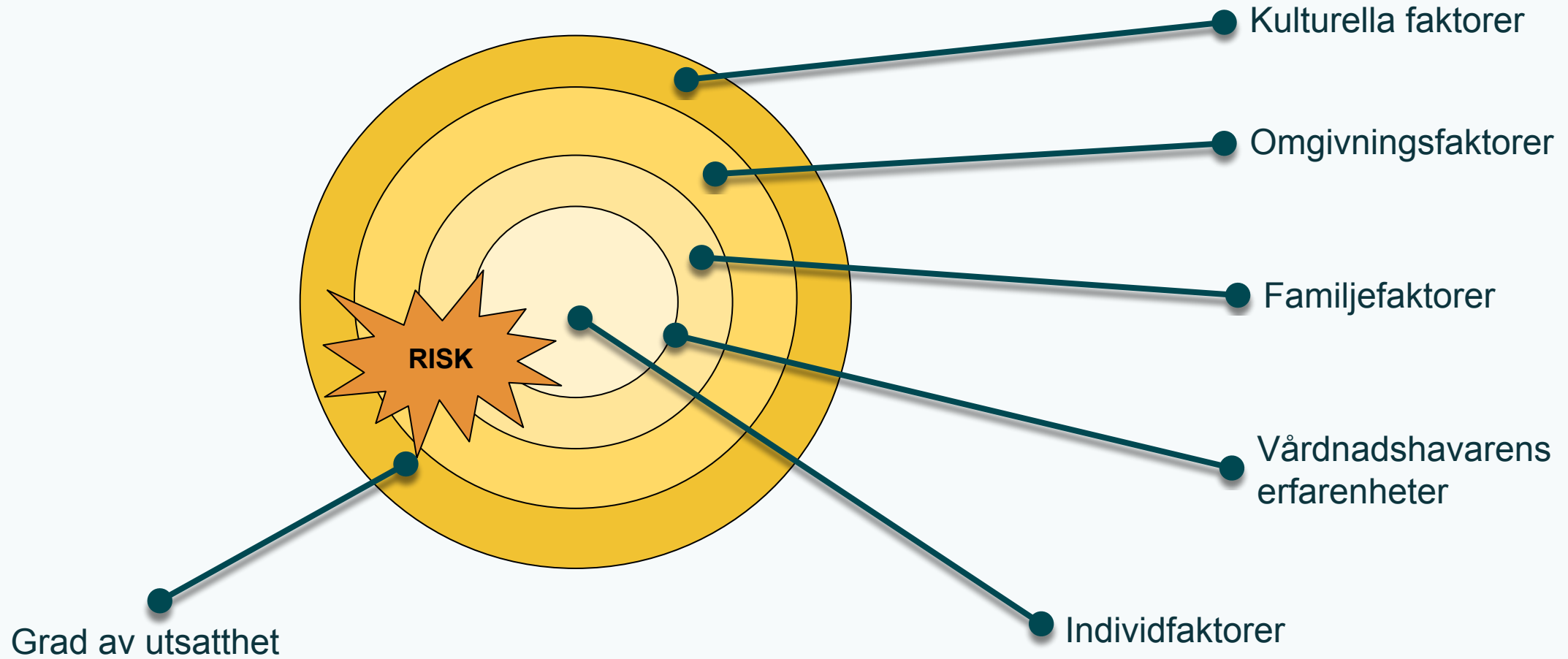
Språkstörning: 7-10 %

ADHD: drygt 5 %

(SPSM, 2021; Norbury et al. 2016;
Socialstyrelsen, 2019)

Miljöfaktorer

Dyslexi och språkstörning ser olika ut för olika personer

Del 2

Vad är dyslexi och språkstörning?

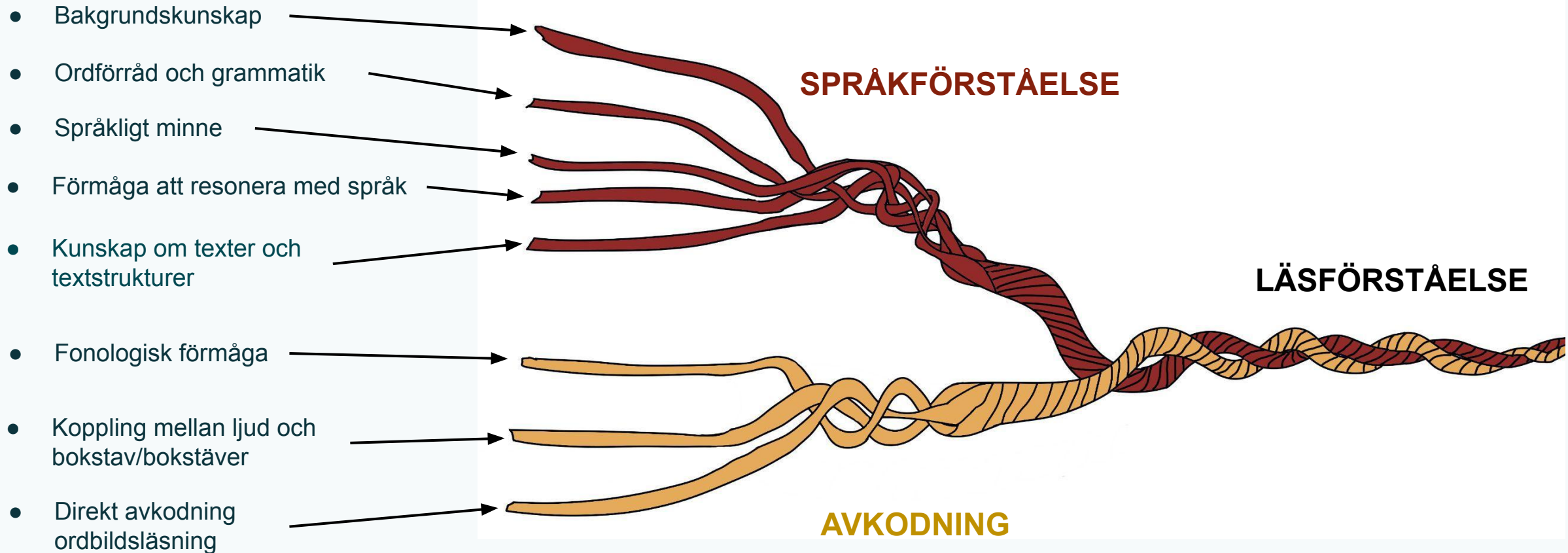
Alberts berättelse

Albert

- Bristande ordförråd
- Svårt att uttrycka sig rätt så att andra förstår
- Blandar ihop ord
- Svårt att förstå ord
- Svårt att visa kunskaper i ett skriftligt prov
- Bristande bakgrundskunskap
- Svårt med ordmobilisering

Vad krävs för att läsa en text och förstå?

Dyslexi är en nedsättning av den fonologiska förmågan

Bra språkförståelse men
svårt med fonologi.

→ Dyslexi är ärftligt men kan också påverkas av miljö

Språkstörning är en nedsättning av förmågan att förstå och använda sitt modersmål

Svårt expressivt = språkproduktion
och/eller impressivt = språkförståelse.

Svårigheterna kan ändras över tid.

Språkstörning är ärftligt men kan också påverkas på olika sätt av miljö

Olika teorier kring dyslexi

- 1877 - ordblindhet
- 1887 - dyslexi
- 1896 - brister i synsinnets funktion
- 1920-talet - problem av språklig art
- 1928 - bristande samspel mellan hjärnhalvorna
- 1950 - genetiska faktorer
- 1970-talet - hörselproblem och olika slags dyslexi
- 1990-talet - en sorts dyslexi, men personer har olika strategier

Adolf Kußmaul 1822-1902,
läkare

Fler olika teorier - ej vetenskaplig enighet:

Visuella problem, svårt med snabba ögonrörelser, kontraster, perception, svårt att uppfatta språkljud i störande brus. Kreativ och konstnärlig talang.

(Myrberg, 2007)

Vad är forskarna eniga om gällande orsaker till dyslexi?

- Det råder stor enighet bland forskarna om att fonologiska problem är typiska för dyslexi.
- Det finns en tydlig genetisk inverkan på utvecklingen av fonologisk medvetenhet.

(Myrberg, 2007)

Olika teorier kring språkstörning

- 1800-talets slut - hörstumhet, fysiologiska fel på talorganen, artikulationsavvikelser
- 1914 första talkliniken i Sverige - "Barn med talrubbningar är ofta begåvade barn."
- 1920 -1960 - talskada, försenad taldebut, långsam talutveckling.

Alfild Tamm 1876-1959,
läkare och psykoanalytiker

Forts. Olika teorier kring språkstörning

- **1980 - specifik språkstörning (SLI Specific Language Impairment)**
 - uteslutningsdiagnos
 - standardiserade tester

- **2000-talet - DLD (Developmental Language Disorder).**
 - Inkluderar flera svårigheter
 - ser på funktion och signifikanta konsekvenser i livet

Vad är forskarna eniga om gällande orsaker till språkstörning?

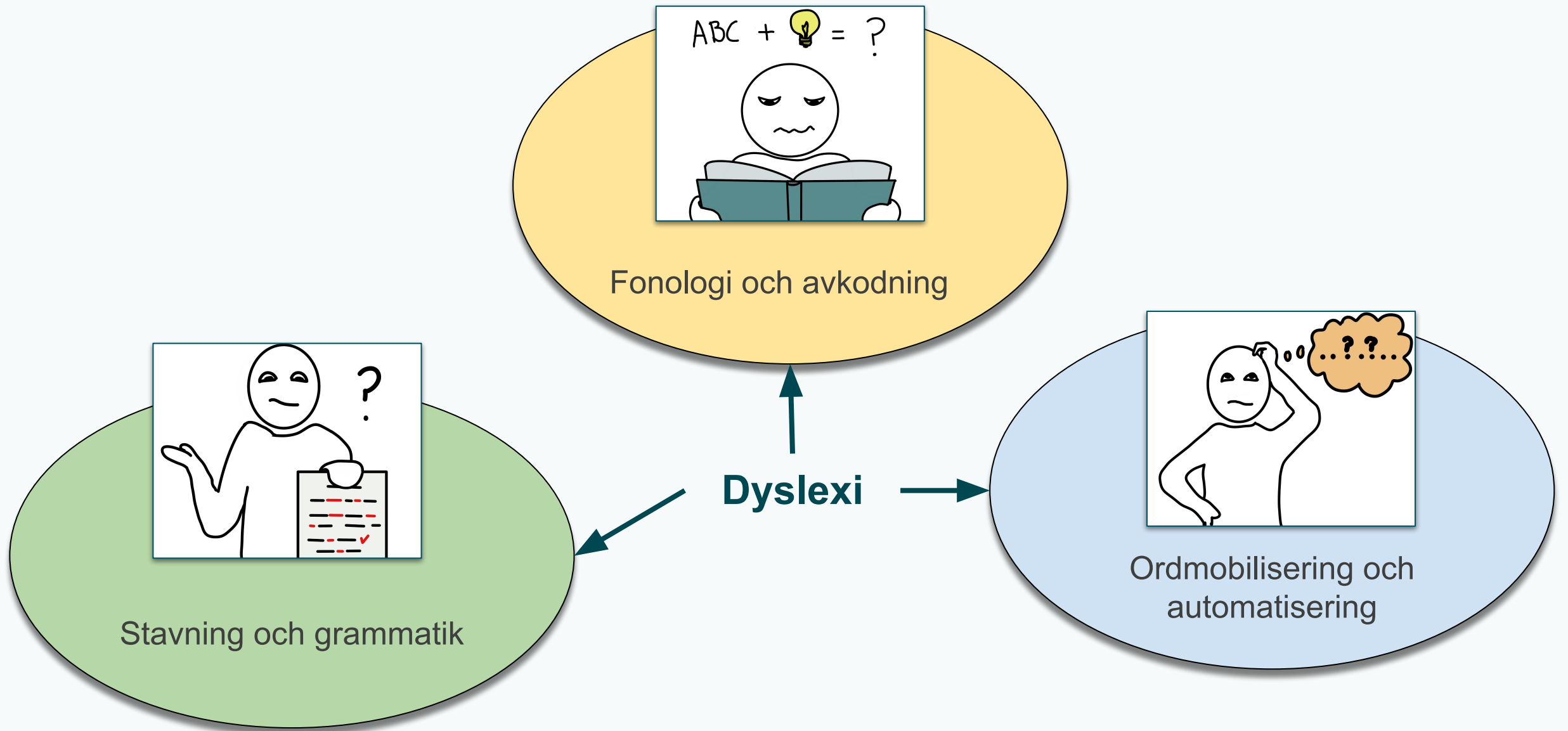
- I de flesta fall av språkstörning kommer man troligtvis inte hitta en ensam isolerad orsak.
- Ärftliga faktorer spelar en stor roll vid språkstörning.
- Språkstörning är en komplex multifaktoriell störning där ett antal riskfaktorer samverkar med gener och stör språkutvecklingen.

Del 3

Hur visar sig dyslexi och språkstörning i studiesituationen?

Diktamen i åk 4

Vi har en stor brun hund på vår gård.

På Idas bord är en vit duk.

Där står en skål med bröd.

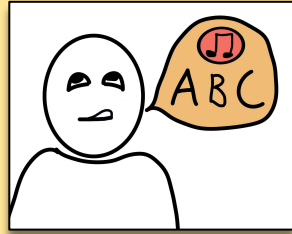
Lilla bror pekar på en bulle och ber
att få den.

Vi har en stor drun hund på vår kård.

På ibas dor är en vit buk

bär sbår en skål med dröb

lilla dror pekar på en dulle der att få en
duelle ben de at få

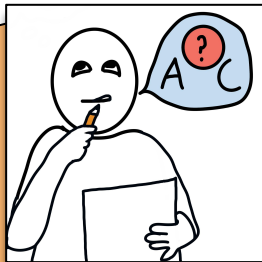

Språkets ljud-
fonologi. Producera
ord och ljud.

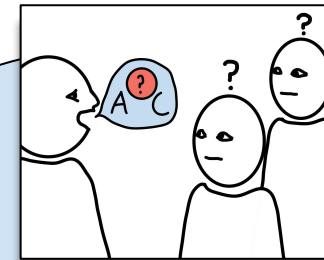

Språkets innehåll -
semantik ordförråd,
förstå ord och hitta rätt
ord

Språkstörning

Språkets form -
grammatik. Producera
och forma ord, fraser
mm.

**Användning av
språket - pragmatik**
samtal, samspel,
situationsanpassat
språk

	Dyslexi	Språkstörning
Läsa	Ofta stark språkligt	Utmaning med att förstå det språkliga
	Oftast bra förståelse av olika genrer, texttyper	Ofta svårt att förstå skillnaden för olika genrer, texttyper
	Läsförståelsen drabbas pga fonologiska svårigheter	Läsförståelsen drabbas oftast pga fonologiska och språkliga svårigheter
	Att lyssna på text underlättar ofta läsförståelsen	Lyssna på text underlättar läsförståelsen OM förmåga att förstå sammanhang och djup finns

	Dyslexi	Språkstörning
Skriva	Blandar ofta ihop olika ljud på bokstäver, missar ändelser	Blandar ofta ihop olika ljud på bokstäver, missar ändelser. Kan använda fel ord i sammanhanget
	Ibland svårt med ordföljd, ofta pga överansträngning	Ofta svårt att få ihop rätt ordföljd, brist på förståelse
	Kan ha svårt med grammatiska regler pga automatiseringssvårigheter, höra skillnad på olika former	Ofta svårt att förstå olika grammatiska regler

	Dyslexi	Språkstörning
Tala	Generellt inga problem - nervositet påverkar	Kan ha svårt att tala så att omgivningen förstår. Ord i fel kontext, grammatiskt fel. Uttalssvårigheter
	Ofta svårt med ordmobilisering	Ofta svårt med ordmobilisering
Lyssna	Ofta starka auditivt	Ofta svårt med hörförståelse, bildliga uttryck, skämt
Ordförråd	Storlek beror på exponering i mängd och djup. Behöver inte skilja sig från jämnåriga.	Vanligt med brister i djup och bredd

	Dyslexi	Språkstörning
Matematik	Kan ha svårt att komma ihåg matematiska begrepp	Kan ha svårt att förstå matematiska begrepp
	Kan ha svårt att automatisera matematiska symboler och procedurer	Kan ta lång tid att lära in och förstå matematiska symboler och procedurer
	Oftast inga svårigheter med problemlösning men kan ha svårt att läsa matematiska textuppgifter	Kan ha svårt att läsa och förstå matematiska textuppgifter

Dyslexi:

- läsa
- skriva

Språkstörning:

- tala
- förstå

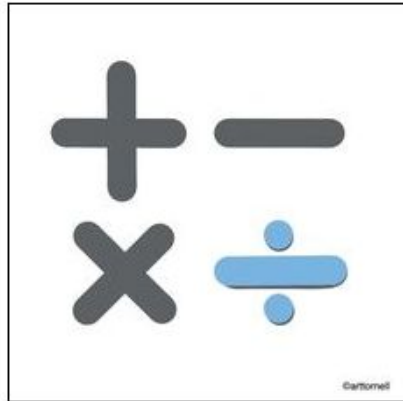

Del 4

Bemöta och underlätta

Studietekniktornell.com

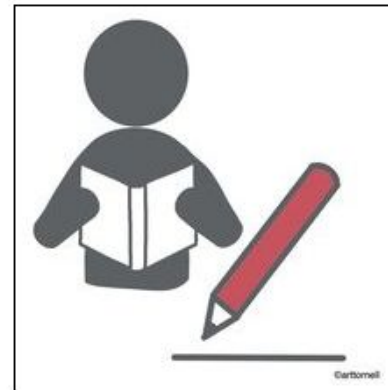
Matematik

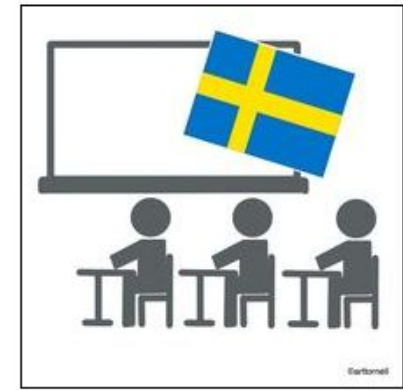
Engelska

Skriva och läsa

Träna svenska språket

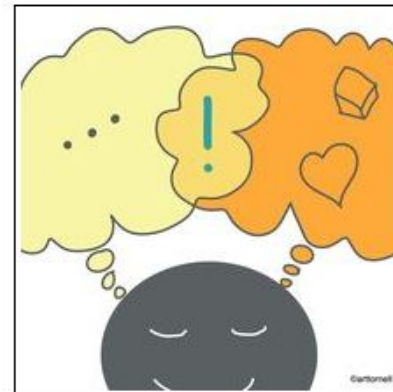
Planering

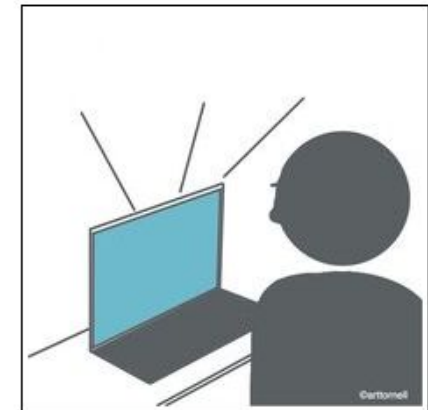
Komma igång

Att minnas kunskap

Distansstudier

Hur ska vi kunna veta?

- Eleven kan själv berätta om utmaningar och styrkor
- Eleven kan visa utredning som hjälper till att förklara utmaningar och styrkor
- Vi kan observera och kommunicera med eleven
- Ta stöd av kollegor och Studieteam

Hur kan vi underlätta inom vuxenutbildning

1. Individuell planering - matcha studietakt
2. Tät återkoppling/uppföljning/handledning
3. Verktyg som stöttar minnet och ger förförståelse
4. Verktyg som underlättar läsning och skrivning
5. Låta anpassningarna följa med in i bedömningssituationen

Språkstörning - ett kontinuerligt arbete med ordförståelse och ordförråd!

1. Individuell planering - matcha studietakt

Veckoschema

TID	MÅNDAG	TISDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG
06-07						
07-08						
08-09						
09-10						
10-11						
11-12						
18-19						
19-20						
20-21						
21-22						
22-23						
23-24						
00-01						
01-02						
02-03						
03-04						
04-05						
05-06						

Veckoplanering för deluppgift

Kurs:

Delmål, uppgift:

Plan

Planera in vad du ska göra varje dag.

Dag 1: Filmklipp... Lärobok sidor... Lista viktiga begrepp.

Dag 2: Mindmap över begrepp - korta sammanfattningar. Börja skriva text

Dag 3: Skriv text utifrån Mindmap, jämför med uppgiften och bokinnehåll.

Dag 4: Skriv text utifrån Mindmap, jämför med uppgiften och bokinnehåll.

Dag 5: Paus

Dag 6: Skriv klart

Dag 7: Kolla igenom och lämna in

Strategi

Skriv vilken strategi du ska ha för att klara av veckans uppgift.

Exempel:

- Se filmklipp om ämnet
- Mindmap över viktiga begrepp
- Lyssna på lärobok
- Pomodoro

Support

Exempel:

- Kontaktuppgifter till läraren, handledare, mentor
- Information om studieverkstad, handledningstillfällen

2. Tät återkoppling/uppföljning och handledning

Begriplighet - att förstå det som sker och vad som förväntas, tillvaron är tydlig, förutsägbar och sammanhängande

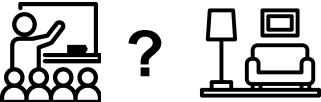

Hanterbarhet - att ha kontroll över tillvaron och kunna leva upp till de förväntningar och krav som ställs

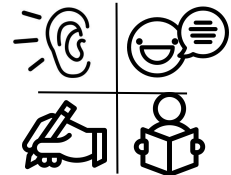
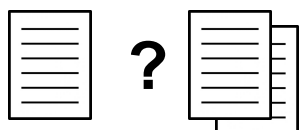
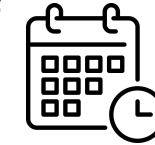

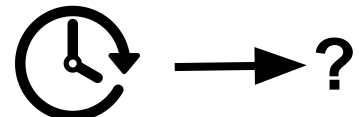

Meningsfullhet - att uppleva att de utmaningar man ställs inför är värda att ta sig an, att lägga tid och engagemang på

Tydliggörande pedagogik

<p>Varför ska jag göra uppgiften?</p> 	
<p>Vad ska jag göra?</p> 	
<p>Vad behöver jag ha?</p> 	
<p>Var ska jag vara?</p> 	
<p>Vem jag ska arbeta med?</p> 	

<p>Hur ska jag göra?</p> 	
<p>Hur mycket jag ska göra?</p> 	
<p>När ska jag göra uppgiften?</p> 	
<p>Hur länge ska jag arbeta med uppgiften?</p> 	
<p>Vad ska jag göra när jag är klar?</p> 	

3. Verktyg som stöttar minnet och ger förförståelse

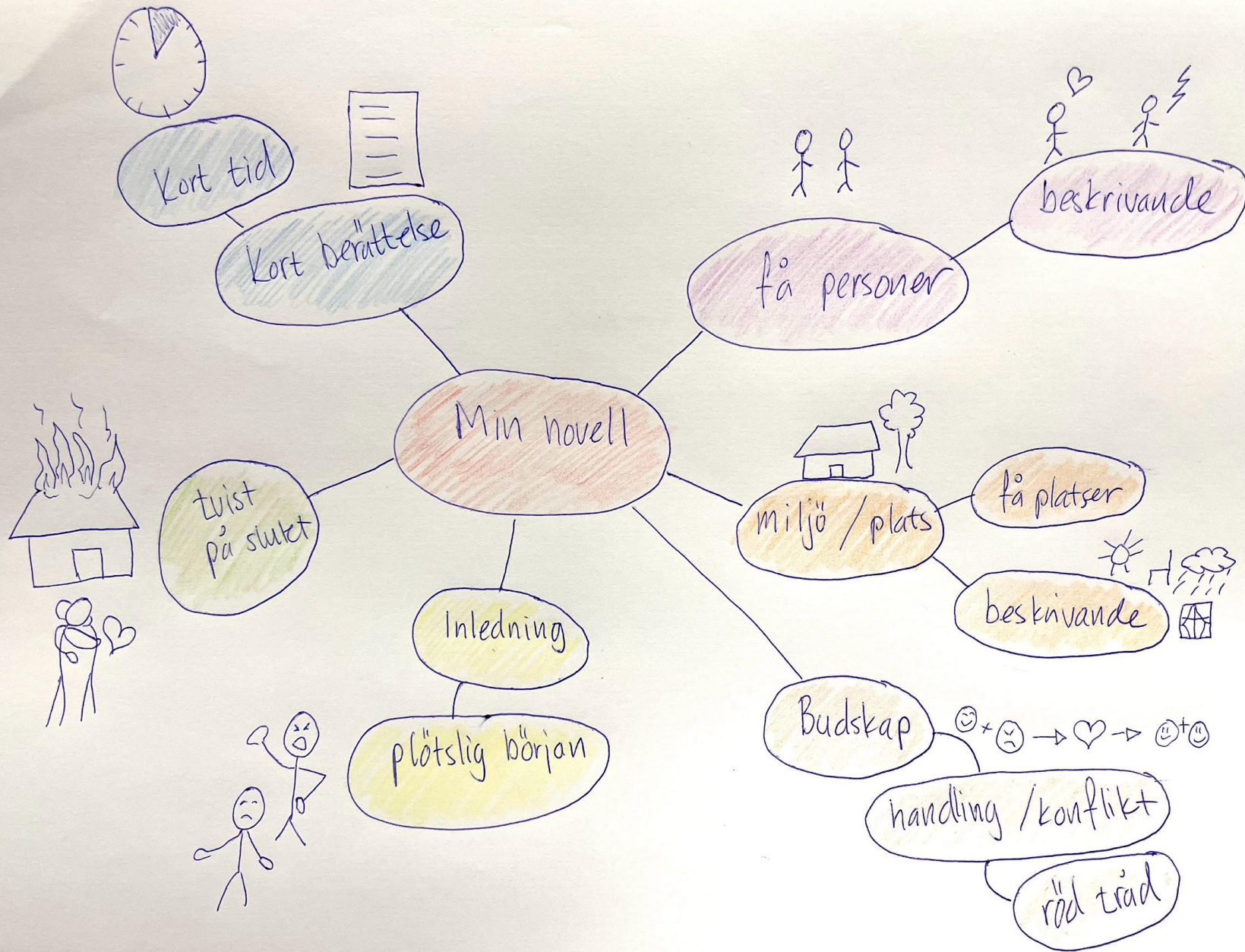
Minnesteknik och strategier

- Filmklipp för att bättre minnas och förstå
- Tankekarta
- Lista med centrala begrepp kopplade till bilder
- Formelblad

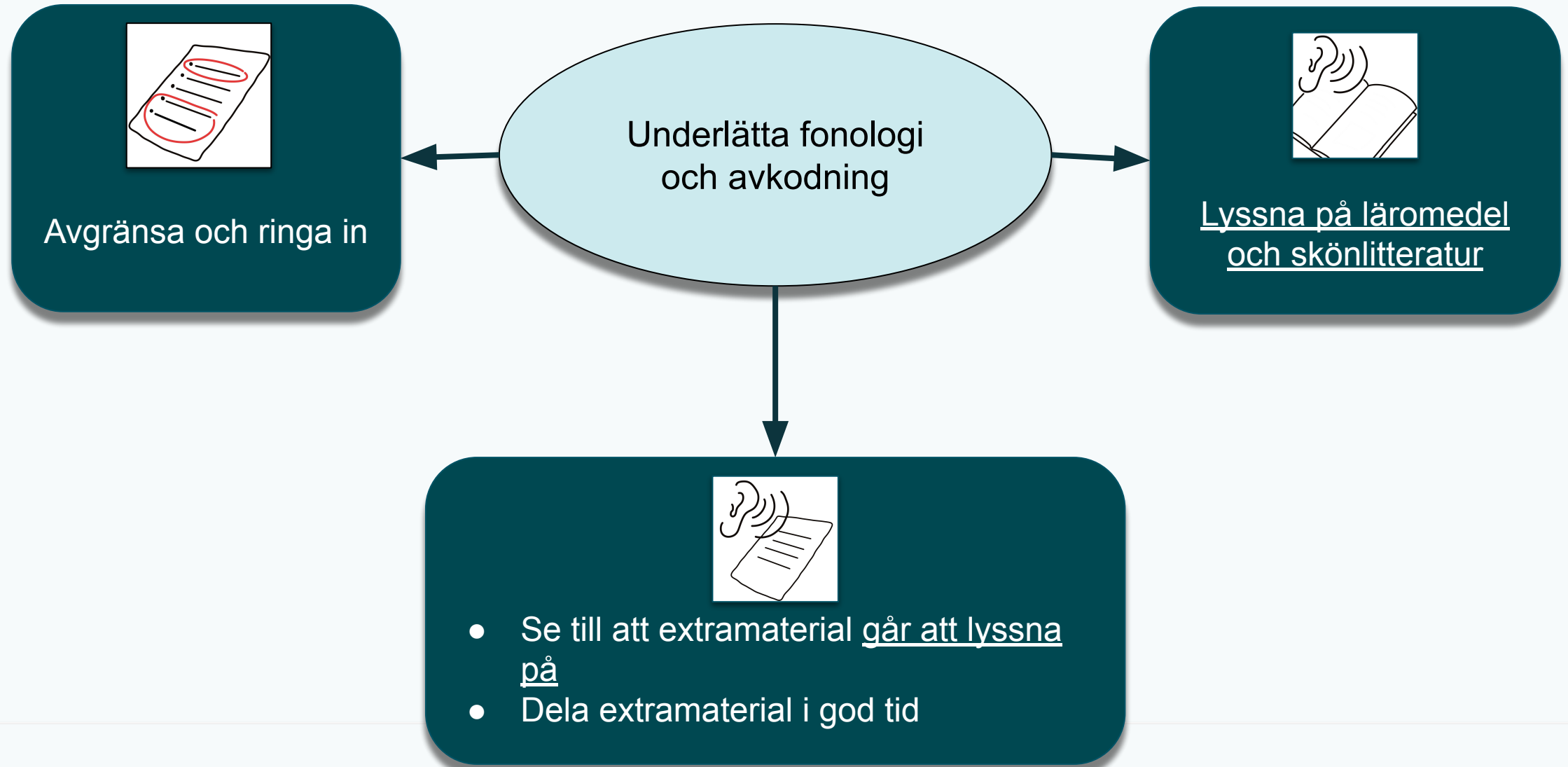
Lugn miljö

- Grupprum
- En-till-en
- Erbjud längre provtid
- Uppdelade prov

Viktiga ord	Förklaring	Synonymer
 <p>Affekt</p>	Att till exempel bli arg på någon och skrika, utan att man tänker på vad man säger	Stark känsla
 <p>Anmälningsplikt</p>	När man måste berätta om något. Till exempel om ett barn far illa måste personalen anmäla det till socialförvaltningen.	Måste berätta för myndighet
 <p>Allergi</p>	Reaktion på något barnet inte tål, t.ex. en reaktion som ger barnet utslag eller snuva (rinnande näsa) av någon växt. Man kan också vara allergisk mot mat och mot pälsdjur	Överkänslighet
 <p>Arbetsplatsförlagt lärande (APL)</p>	Man lär sig genom att vara på en arbetsplats och träna på att göra olika uppgifter och att vara med i ett arbetslag	Praktik på en arbetsplats

4. Verktyg som underlättar vid läsning

Läsa och förstå

Innan kursstart

- Lyssningsbara texter tillgängliga på lärplattform
- Material för förförståelse av innehåll
- Bilder kopplade till textinnehåll
- Lista med centrala begrepp kopplade till bilder
- Alternativa instruktioner, tydlig information
- Strukturerad planering

Under kursens gång

- Handouts/filmklipp innan genomgång - förförståelse
- Begränsa textmassa, länkar
- Läromedel - Inläsningstjänst
- Skönlitteratur - Legimus
- Förklarande filmklipp
- Lässtrategier
- Minnesstrategier
- Handledning

Provtillfälle

- Erbjud muntliga kompletteringar
- Erbjud längre tid vid prov
- Erbjud lugn miljö vid koncentrerat arbete eller prov.
- Erbjud uppläsning av frågor vid prov

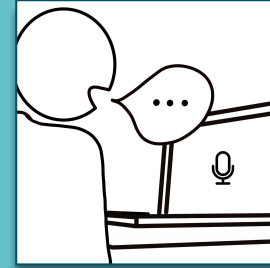
[Tillbaka](#)

Verktyg som underlättar vid skrivande

Rättstavningsprogram

- Stavarex
- Spellright
- Ge stöd i form av struktur
- Ge stöd i form av handledning

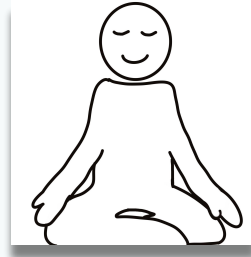
Anteckningsverktyg

- Tala in text via mobil eller dator
- Lyssna på sin skrivna text - rätta
- Spela in föreläsningar
- Erbjud muntliga prov

5. Låt anpassningarna följa med in i bedömningsituationen

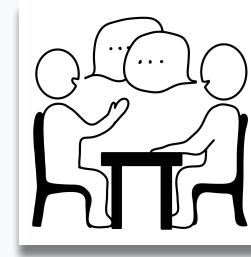
Tid

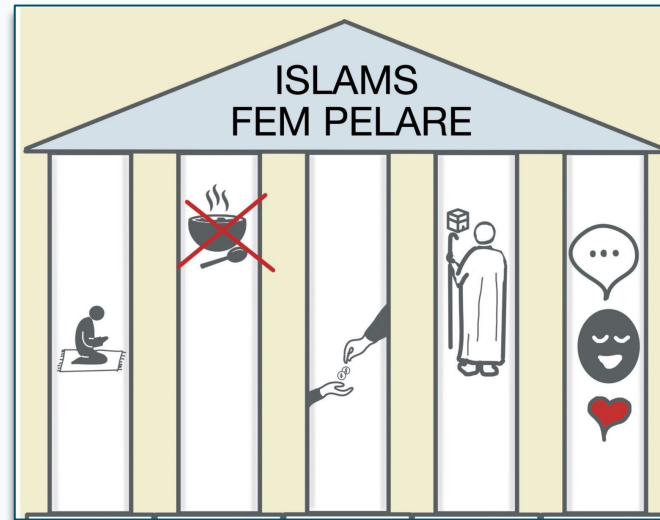
Lugn miljö

Ledtrådar

Muntlig komplettering

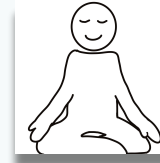
Viktigt vid språkstörning

Språkets innehåll -
semantik ordförråd, förstå
ord och hitta rätt ord

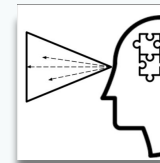
Tid

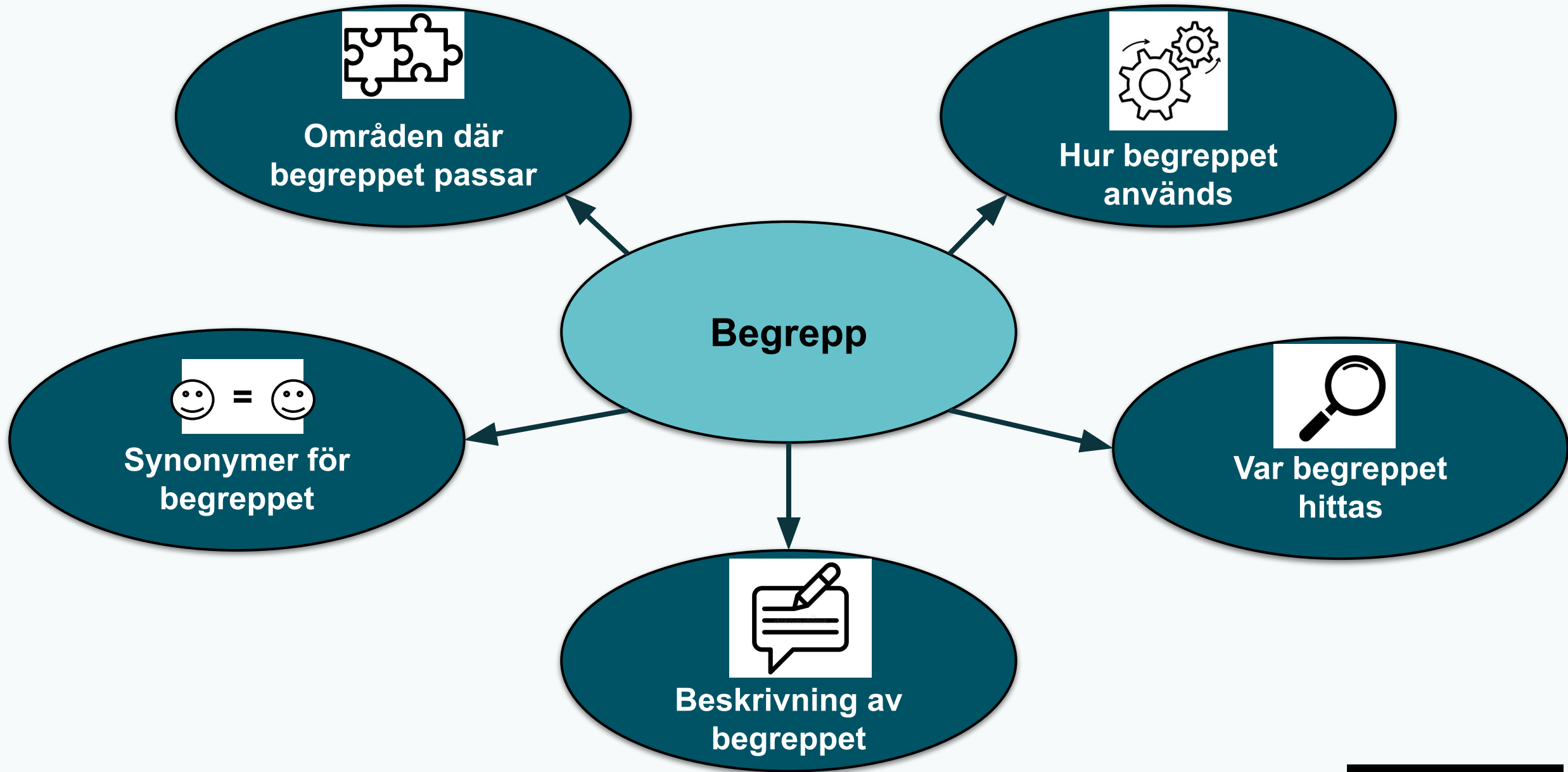
Lugn

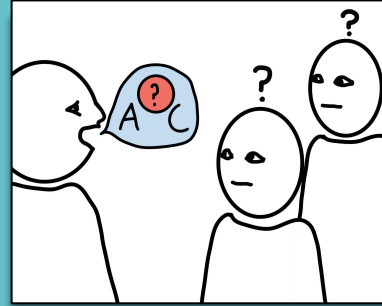

Minnesstöd

Ordförråd och
ordförståelse

Användning av språket - pragmatik

Hjälp eleven med hur hen ska förbereda sig inför en diskussion:

- ge exempel på ord som ska vara med i diskussionen
- exempel på "börjar" - Jag anser att... Vad tycker ni om...?

Låt eleven alltid ha manus vid diskussion eller muntlig redovisning

Följ upp enskilt med eleven hur diskussionen/redovisningen gick.

Kompensera för brister i språkförståelse

- inför ny kursuppgift

Presentera lektionsupplägg tillsammans med eleven

- Vad tror du om det här?
- Kan jag göra annorlunda?

Visa på olika förslag!

Förklara ord och begrepp

- Förförståelse
- Lista ord och begrepp på tavla och gå igenom dem innan genomgång
- Gå till eleven efter genomgång och förklara extra.

Förbered:

- Inläsningstjänst
- Filmklipp
- Mallar för uppgifter, planering

Kompensera för brister i språkförståelse

- under pågående kursuppgift

Förklara med hjälp av bilder och symboler

- Låt elever förklara med text till en bild
- Ge modeller, mallar och visa hur man gör
- Visuellt stöd

Tydliga delmål

- För inlämningsuppgifter
 - För lektionen
- tex se ett filmklipp - sedan berätta vad det handlade om

Instruktioner

Be eleven återberätta för dig vad det är hen ska göra och börja med

Language Lyssna

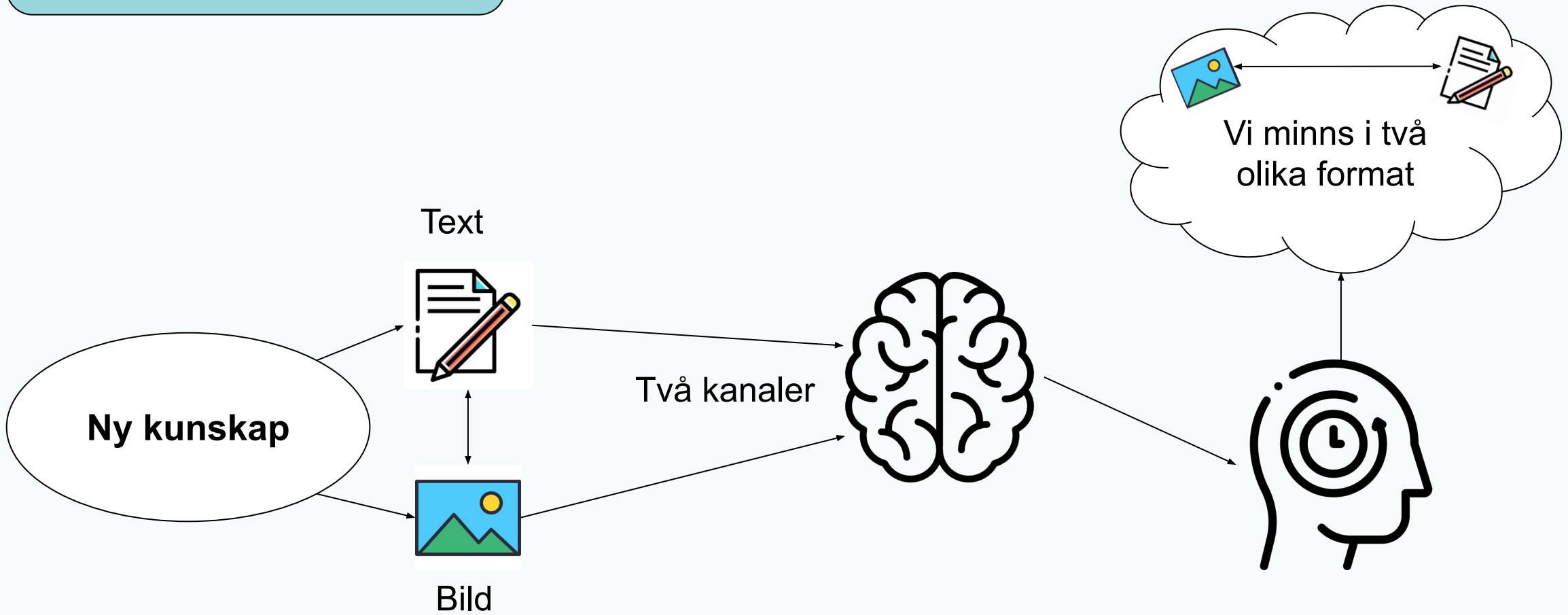
Förälder E-tjänster och information om föräldrapenning, vab, 10-dagar, graviditetspenning och andra ersättningar för dig som är eller ska bli förälder.	Sjuk E-tjänster och information om sjukpenning, arbetsskadeersättning och närståendepenning för dig som är sjuk eller vårdar en anhörig.
Arbetsökande E-tjänster och information om aktivitetsstöd, utvecklings- och etableringsersättning för dig som deltar i ett program hos Arbetsförmedlingen.	Funktionsnedsättning E-tjänster och information om assistansersättning, omvårdnadsbidrag, merkostnadsersättning, sjukersättning, aktivitetsersättning och bilstöd.

Det här är sfi	Vem får studera på sfi?
Så här ansöker du till sfi	Övrig information om sfi

Trafikinformation

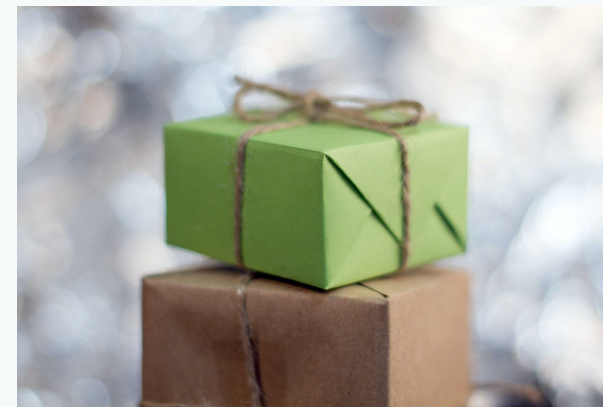
Tåg	Väg	Vägfärja	Meddelanden
-----	-----	----------	-------------

Dubbelkodning

Take home

- **Dyslexi och språkstörning är genetiskt - det växer inte bort.**
- **Stöd och strategier vid dyslexi och språkstörning gör skillnad!**
- **Prata med eleven och ställ frågor.**
- **Ta hjälp av kollegor och Studieteamet - du är inte ensam.**

studieteam.vux@utb.linkoping.se

marita.tornell@utb.linkoping.se

Frågor för kollegialt lärande

- Hur kan vi veta om vi har elever med dyslexi eller språkstörning?
- Vad kan underlätta för elever med dyslexi?
- Vad kan underlätta för elever med språkstörning?
- Hur kan vi hjälpas åt för att bemöta och ge elever med dyslexi eller språkstörning rätt bemötande och stöd?
 - Hur och var kan vi samla all erfarenhet vi redan har på skolan
 - Hur och när kan vi delge varandra?

Gemensamma resurser vi har på skolan:	Vad vi behöver utveckla:

Referenser:

Hallin AE. 2020. <https://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen2/2020/11/15/vuxen>

Hallin AE. 2016. <https://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen2/2016/5/3/adhdsprakstorning>

Jensen, S. K., Berens, A. E., & Nelson 3rd, C. A. (2017). Effects of poverty on interacting biological systems underlying child development. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 1(3), 225-239.

Messer, D., & Dockrell, J. E. (2006). Children's naming and word-finding difficulties: Descriptions and explanations. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 49, 309-324.

Messer, D., & Dockrell, J. E. (2013). Children with word finding difficulties: Continuities and profiles of abilities. *First Language*, 33(5), 433-448.

Myrberg, M. (2007). *Dyslexi: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Nettelbladt, U. & Salameh, E. (red.) (2007). *Språkutveckling och språkstörning hos barn D. 1 Fonologi, grammatik, lexikon*. Lund: Studentlitteratur.

Norbury, C. F., Gooch, D., Wray, C., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., . . . Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder: evidence from a population study. *J Child Psychol Psychiatry*, 57(11), 1247-1257. doi:10.1111/jcpp.12573

Redmond, S. M. (2016). Markers, models, and measurement error: Exploring the links between attention deficits and language impairments. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 59(1), 62-71.

Salameh, E. & Nettelbladt, U. (red.) (2018). Språkutveckling och språkstörning hos barn Del 3 Flerspråkighet - utveckling och svårigheter. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen, 2019. *Geografiska skillnader i förskrivningen av adhd-läkemedel till barn*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-6-6219.pdf>

SPSM, *Läs- och skrivsvårigheter*, 2021
<https://www.spsm.se/funktionsnedsattningar/las--och-skrivsvarigheterdyslexi/>

Stanovich, K. (1986) Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. Reading Research Quarterly 21(4), sid. 360 - 407

Ehri, L. C. (2015). How children learn to read words. I A. Pollatsek & R. Treiman (red.) The Oxford handbook of reading. New York, NY: Oxford University Press.

Tunmer, W. E. & Gough, P. B. (1986) Decoding, Reading, and Reading Disability. Remedial and Special Education 7(1) s. 6-10.

Myrberg, M. (2001). Att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter: en forskningsöversikt på uppdrag av Skolverket. [Stockholm]: Skolverket

Wallin, A. & Branting, Y. (2016). Att göra studiesituationen tillgänglig för vuxna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. ([Ny, omarb. utg.]). Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Länkar:

Examination vid dyslexi

<https://www.youtube.com/watch?v=TbRynR8aK78>

Handledning vid dyslexi:

<https://youtu.be/Zahu5WO-WUQ?t=192>

Seminarium och föreläsningar vid dyslexi

<https://www.youtube.com/watch?v=zPHiOOp1qP4&t=12s>

Tips för verktyg för att läsa och skriva

<https://www.studietekniktornell.com/laumlsa-och-skriva.html>

Tips för att komma ihåg kunskap

[https://www.studietekniktornell.com/att-minnas-kunskap.h](https://www.studietekniktornell.com/att-minnas-kunskap.html)

[ml](#)

Arbeta med språkstörning i matematikundervisningen

<https://webbutiken.spsm.se/arbeta-med-sprakstorning-i-matematikundervisningen/>

SPSM om språkstörning

<https://www.youtube.com/watch?v=U87PHIWUoiQ>
<https://www.spsm.se/studiepaket-sprakstorning/gyvux/moment-3/>

Albert berättelse om sin språkstörning:

<https://www.youtube.com/watch?v=LAWREyUyPRc>

Bildstöd

<https://www.studietekniktornell.com/bildstoumld.html>
<https://papunet.net/svenska/>